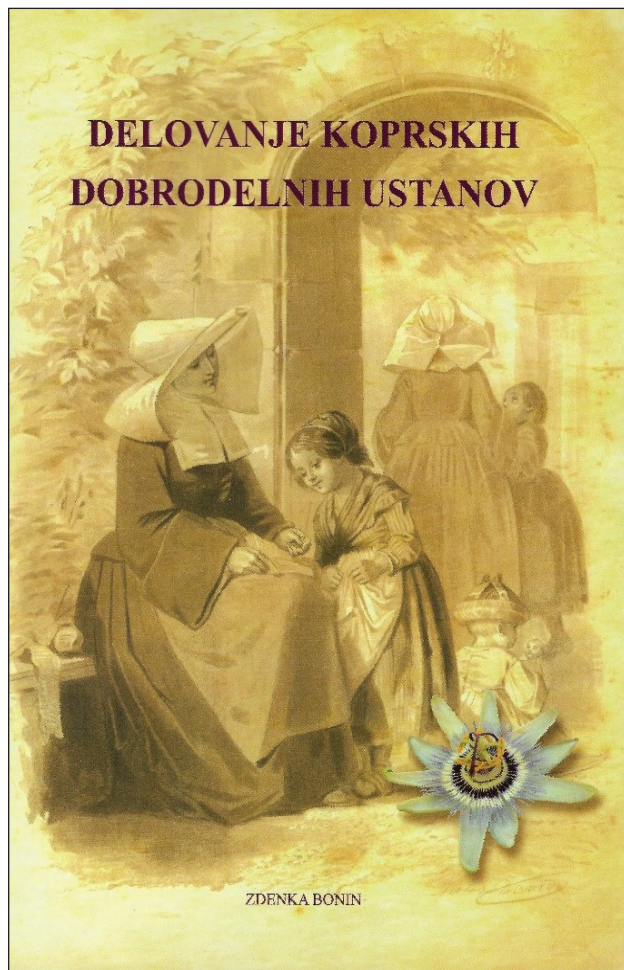


Kopra in sosednjih krajev, zlasti iz Pirana, Trsta, Milj in Novigrada. Ob tem sledimo tudi problematiki o koprskih zdravnikih, tja od prvih statutarnih določil iz leta 1423 pa do uglednega in slavnega Santoria Santoria, ki je umrl leta 1636 in ponesel slavo svojega rojstnega mesta tudi širom po Evropi. Sam nastanek bolnišnice pa je, kot navaja avtorica, povezan z delovanjem servitskega reda oziroma njihovega samostana, kamor se je leta 1810 skupaj s sirotišnico preselil špital sv. Nazarija, ki pa je status javne mestne ustanove pridobil šele leta 1821, z odlokom notranjega ministrstva iz leta 1859 pa je bil uradno potrjen tudi nastanek deželne bolnišnice v Kopru. Avtorica se v tem poglavju posveča zlasti vprašanju o skrbi za oskrbovance, o upravljanju bolnišnice, dolžnostih bolnišničnega inšpektorja in jedilnikom za oskrbovance.

Tekstualni del dopolnjuje bogato in estetsko ter nazorno oblikovano slikovno gradivo, tako faksimili nekaterih dokumentov kot reprodukcije portretov, napisnih plošč, zunanjščin in notranjščin nekdanje bolnišnice, kakor tudi številni grafikoni, delo pa zaključuje bogat izbor virov in literature ter povzetek v italijanskem jeziku.



Čeprav se je avtorica navedene problematike deloma že dotaknila v preteklih letih, zlasti v svojem obsežnem delu »*Bratovščine v severozahodni Istri v obdobju Beneške republike*« (Koper, 2011) in »*Koprška rodbina Grisoni in njene sorodstvene povezave*« (Koper, 2016), je pričujoče delo pomemben doprinos in dopolnitev s področja socialne problematike oziroma zdravstvene službe in dobrodelnih ustanov na obalnem območju, zlasti pa v Kopru tako v beneškem obdobju kot celotnem 19. stoletju, s tem pa je ob dosedanjih delih s tukajšnjega območja, dodobra osvetlila tudi področje, ki kaže na odnos tedanje družbe, kakor tudi samih državnih ustanov, do socialne problematike, ki je v duhu razsvetljenskih idej čedalje bolj stopala v ospredje.

Salvator Žitko

Lenart Škof:

ANTIGONINE SESTRE: O MATRICI LJUBEZNI.  
Ljubljana, Slovenska matica, 2018,  
325 strani.

V letu 2018 je pri založbi Slovenski matici – *Alma mater!* – izšlo nadaljevanje raziskovalnega poglavja filozofa prof. dr. Lenarta Škofa z naslovom *Antigonine sestre: O matrici ljubezni*. Gre za drugi del zajetne, bogate in kompleksne trilogije o etiki in novi kozmologiji, ki se je leta 2012 začela z delom *Etika diha in atmosfera politike* in se bo zaključila z mistično-elementarno filozofsko teologijo življenja. Škof se na pretočnem in z intelektualnim kisikom bogatem obrobju filozofsko-teološkega diskurza pogloblja v izredno sodobno polje raziskovanja, ki išče svoj življenjski prostor in se nekako znajde na »svojem«, v tihi pristavi novodobnega akademskega vrtičkastva. Ta posameznim specialistom sicer dovoljuje, da ostajajo (zaprti) znotraj svojega raziskovalnega področja, ne omogoča pa vselej, da bi raziskovalne vsebine legitimno prodrle v nek enotni, odprto dialoški, celostni in transdisciplinarni, da ne rečem polihistorški, humani(stični) akademski prostor. V nekakšni mónadologiji znanstvenih disciplin je multituda akademikov zaposlena z igranjem – *eironia*, oh Sokrat, smrtni nesporazum! – teatra videza pluralnosti, morda pa – *eidos*, tako razvidno, da bolj ne more biti – le redki iščejo (in kaj šele najdejo) dotik z drugim/o (oddelkom, fakulteto, univerzo, paradigmo, kolegom). V tem globalnem kontekstu transhumanizma – pri čemer na Slovenskem polnomočne humanistične zavesti nikdar ni bilo – je vloga tovrstnih raziskav, kot je Škofova, bistvena, saj ohranja plamenico Znanosti vitalno, v gibanju, na prepihu, pri življenju. Ni je namreč znanosti brez dialoga: kar ji »*prihaja na pot, iz tega ustvarja samemu sebi snov.*

*Je kakor ogenj, če se prime netiva, ki pade vanj. Brleča lučka bi se zadušila pod njim, svetel plamen pa ga pri tej priči osvoji in použije in prav zavoljo njega še više zaplapola.*» (M. A. Avrelij: *Dnevnik cesarja Marka Avrelija*. Ljubljana, Slovenska matica, 1971, IV, 1, 57).

Za začetek nekaj – verjamemo nepotrebnih – besed o delu prof. dr. Lenarta Škofa, predstojnika Inštituta za filozofske študije Znanstveno-raziskovalnega središča Koper, gostujočega profesorja na Teološki fakulteti in Fakulteti za družbene vede v Ljubljani ter na Nian Tien Institute (Avstralija) in predavatelja na Alma Mater Europaea ECM ter IHS. Po diplomu iz filozofije na ljubljanski Filozofski fakulteti je magistriral in iz filozofije Arthurja Schopenhauerja doktoriral na Teološki fakulteti. Od tedaj se ukvarja z mnogimi raziskovalnimi področji na presečišču filozofije in teologije, od etike sočutja in solidarnosti ter politične etike preko filozofije medkulturnosti in pragmatizma do področja zgodovine in antropologije religij. Škofov zadnji književni podvig lahko štejemo za izdelek zrelosti motrečega človeka, ki sega v bitno jedro realnosti in odkriva, kar je v minljivem večnega tako, da povezuje in zavezuje k sebi metafizično in fizično, možnost in dej, etični imperativ in kompromis vsakdanjosti. Avtor prebuja slovensko otopelo blagovitost s klicem po nujnosti etike, ki že stoletja odmeva kot nekakšen *Tukaj stojim!* Etika je brezkompromisna dejavnost, je Škof zatrdil na nedavni predstavitvi knjige v tržaškem Narodnem domu (vsebinam dogodka lahko prisluhnete na spletni strani Slovenskega filozofskega društva), pa vendar se ta steka v konkrtna dejanja in geste, kot so matrice simbolnih sester grške junakinje in princeze Antigone, h katerim dospemo kmalu. Spet Trubarjev, pardon, *stati inu obstat*, braniti (načela drugega) na okopih, zasedati prostor (odpora): etika je vselej investicija v izgubo, v njej ni (in ne more biti) pogajanja, njeni zakoni legitimno ustvarjajo aporije, slepe ulice misli. Etika je nujnost, tako je in ne more drugače biti: kompromisi nastopijo šele kasneje, pri njenih razvejanih aplikacijah (glej na primer bioetične dileme). Filozofija etike igra danes vlogo nekakšne retrogarde, kot je svojo oboroženo duhovno službo v bran nemški vojski za časa prve svetovne vojne imenoval Thomas Mann. Opozarjam na predvojno in medvojno korespondenco med bratoma Mann, ki današnjemu bralcu ponuja obilo razširjevalnih pomislekov o raznolikosti pojavnih oblik odpora. Ali niso neprecenljive – in v osrednji Sloveniji spregledane – freske s sakralno-politično vsebino Toneta Kralja v desetinah primorskih cerkva nekaj takšnega kot po(po)lna tišina, nenasilen odpor, aktivno državljanstvo laičnega kristjana? Na to temo je neobhodno potrebno orodje bogata monografija Egona Pelikana z naslovom *Tone Kralj in prostor meje* (Ljubljana, Cankarjeva založba, 2016). Zečeti od začetka, bi rekel »nekdo«, začeti iz ljubezni in v preobilju ljubezni, presoja Škof.

Prvo poglavje knjižne trilogije se posveča preizpraševanju prostorov za intersubjektivne, torej medčloveške geste in otvarja raziskovanje diha. Škofova filo-

zofska teologija kljub nujnosti metafizičnega pogleda na etične probleme ostaja zvesta konkretnim gestam telesnega življenja: dotiku, sapi, solzam. Kot zev naše ranljivosti se prostor duhovnega dialoga začne s telesnim korakom, ki je bolj kot korak naprej k odkrivanju drugega, korak na-proti k spoštljivi distanci do njegove posamičnosti, kot prag oddaljene bližine do njega (ki je v nas) in nas (ki smo v njem). Knjiga, ki jo tu predstavljamo, z raznolikostjo vsebine in bogatostjo pomenov nadaljuje nakazano raziskovalno pot. Kakor je Jezus Arhimedova točka krščanstva, tako je Antigona v zgodnji evropski misli ničelna točka etike. Mit grške junakinje Antigone, hčere Ojdipa in Jokaste, kot vemo v klasični različici opisuje istoimenska Sofoklejeva drama, v kateri se tragična zgodba Tebanske kraljeve družine stopnjuje v bolečem *crescendu*. Žalost je hčerka incestuoznega zakona podedovala, takorekoč v zibko ji je položena. S sestro Ismeno se njena pot nadaljuje spremljaje slepega očeta v pregnanstvo do njegove smrti, ko se vrne v domače mesto, kjer skuša neuspešno preprečiti prerokovani dvoboj med brati. Njena zgodba se konča tako, kot se je začela: s smrtjo in z nadlogami, z mukami in bolečino. Toda v eksistencialni nujnosti trpljenja se kot Lotosov cvet rojeva zgodba ženskega junaštva, slavospev volji in hvalnica ljubezni (do življenja).

Škofovo delo je poskus genealogije ljubezni skozi mitološke, filozofske in teološke like in njihove zgodbe, ki kot nekakšne matrice opozarjajo na etične dileme, ki jih vsebuje kazalo evropskega človeka – ali se še prepoznamo v njem? – ter hkrati na mnoge izgubljene priložnosti teološke in filozofske etike. Knjiga, posvečena Antigoninim simbolnim sestram, predstavlja premislek njihovih filozofsko-kozmoško-teoloških sporočilnosti. Tebanska princesa prisluhne zgodbam ženskih božanstev arhaične grške dobe, kot je Okeanova hčerka Metida, sooča se s starimi kozmoškimi matricami (*chóra*), bralstvu najbližji pa so nedvomno liki herojskih žensk, od romantične Savitri iz sanskrtskega epa Mahabharata, Alkestide iz istoimenske grške Evripidove drame tja do slovenske mitološke matere Lepe Vide, ki se je ujela v tujčevo (!) past in v bivanjski brezizhodnosti izbrala smrt v morju Adrijanskem, pod belim apnenčastim skalovjem Devinskega gradu. Škof se nadalje ukvarja z vlogo žensk in ženskega počela v judovsko-krščanskem okviru (Neznanka iz Betlehema, Modrost iz Pregovorov Nove zaveze, Marija v okviru sodobne katoliške filozofske teologije), najbližje strogo filozofski refleksiji pa so tri teme: preučevanje ženskega vprašanja skozi misel o Clari nemškega idealista Friedricha Schellinga, heideggerjanski premisleki o Biti v navezavi na grško mitologijo ter vprašanje spiritualno-telesnih gest sočutja in ljubezni v prehodu k dobi Diha ali Sape skozi delo francoske filozofinje Luce Irigaray. V nadaljevanju bomo poglobili nekaj za recenzenta ključnih matric, ki jih delo ponuja.

S propadom razsvetljenskih sanj o emancipaciji človeka in družbe skozi izobrazbo ali, bolje rečeno, razkrivanje resnice ali približevanje k noumenalnemu jedru dejanskosti, se je porušil dvainvečtisočletni načrt etičnega intelektualizma, antičnega nauka, po katerem je človek po naravi dober in teži k dobremu ter se zmotno/zlobno/grešno obnaša ne zanalašč, zavestno, temveč iz nevednosti: kdor bo spoznal resnico, ki je dobra, bo prav tako tudi deloval. Z odkritjem nezavednega in s historično izkušnjo absolutnega zla v 20. stoletju je postalo jasno, da se je ravnovesje spoznanja in volje, resnice in dobrega, védnosti in ljubezni, gnoseologije in etike za vselej podrla. Potrebno je (bilo) premisliti sam temelj zahodne etične misli. Če resnica ne prinaša več dobrega, bo potrebno izvore etičnemu delovanju iskati kje drugje kot v razumu. Delo francoskega filozofa Emmanuela Levinasa je utemeljilo sodobno prepričanje, po katerem je etika predpostavka, torej pogoj (etičnega) mišljenja. Vsaka misel se začne z etičnim premislekom, uči Levinasov dedič na Slovenskem Edvard Kovač (glej intervju izpod peresa avtorja te recenzije z naslovom Človeštvo se bo ohranilo... Novi glas, 28. 9. 2012, 17). Delo Lenarta

Škofa lahko umestimo v miselni kontekst prehoda od etike resnice (mimo etike odgovornosti in dolžnosti) k etiki ponižnosti. Človekova ontološka šibkost postane rešilni čoln za (spoznavanje) drugega. Človeška nevednost, nepopolnost, pomanjkljivost, neskljenost, končnost, minljivost, šibkost, nežnost, ranljivost, zmotljivost, žalost so mostišče k iskanju drugega. Škof opozarja na pomensko zaodrje sočutja, ki je bližje pojmu sožalja: (ob)čutiti drugega v njegovi bolečini, prepoznavati njegovo trpljenje in (se) prepoznati v njem, kajti oba sva (so)človeka) v bolesi življenja. Vsaj od filozofskih raziskovanj epikurejcev in stoikov je jasno, da se ljudje lahko prepoznamo (kot soljudje, sorodniki, sotrpini) kot trpeča bitja, torej v izkušnji naše zmožnosti (zaznavanja) trpljenja. Novi kozmopolitizem izhaja iz taistega zakona človeške narave, ki kot *pharmakon* (če na tem mestu opustimo sicer intrigantno genezo grškega obreda *pharmakon*, ki mu v judovskem prostoru pravijo grešni kozel, pa vsaj razmislimo o slovitemu geslu švicarskega renesančnega znanstvenika Paracelsusa »Vse je strup in nič ni neškodljivo, samo odmerek loči zdravilo od strupa.«) odpira novo zavest naše (etične) človeškosti: sočutje/sožalost, milost, odpuščanje, hvaležnost, svetovljanstvo, sprava. Marta in Marija (Luka 10, 38–42), dejavnost in kontemplacija. Najlepši spomenik matričnemu odnosu Marte in Marije ter nujne skladnosti dejavnega in kontemplativnega življenja – *vita activa* in *contemplativa* – je napisal italijanski humanist Cristoforo Landino v delu Razprave v Kamaldoliju (*Disputationes camaldulenses*, 1474).

Etika šibkosti izpostavlja graditeljsko vlogo pomanjkanja, rodovitnost ozaveščanja in priznanja lastne ranljivosti. Šibkost postane vrlina, dodana vrednost, točka stika in dotika z drugim (v nas). »Bližina šibkosti nas uči poslušanja, učenja iz ljubezni in bližine, pozornosti in sočutne naklonjenosti.« (str. 18) Škofov postludij z naslovom Žalostinka za otrokom: o skrajni ranljivosti in o ljubezni do gostoljubja je tako posvečen aktualnemu premisleku tragične zgodbe Ajlana Kurdija, triletnega otroka iz Sirije, ki je leta 2015 skupaj z mamo in bratom umrl v eni najodmevnejših migrantskih nesreč sodobnosti. Fotografija otrokovega trupla ob peščenih obalah Turčije je prepotovala svet: žalost ob pogledu na nepravičnost otroške smrti postane tragedija ob spoznanju geopolitičnih vozlov migrantske krize. V dneh, ko se raznemajajo vojaški spopadi na sirsko-turški meji, se sprašujemo, ali mora sirska (in kurdska!) narod nase prevzeti bolečino mednarodnih sporov in kot grešni kozel katalizirati transčloveške interese velikih političnih silnic.

Sodobna kozmopolitska moralnost skozi etiko sočutja torej izpostavlja moč šibkega človeka, pravi protipol postničejanski volji po močnemu človeku, protiteplo novodobni plitvini smisla in duha, brez vsakršnega dostojanstva zakrinski v (samooklicano) progresivnost. Škof si sposoja besede Jeana Vaniera, ki v delu *Izvir solza* takole piše: »Ne išči družbe močnih, temveč se





*spusti po lestvici navzdol in se srečaj z najbolj ubogimi, ne zato, da bi zanje nekaj naredil, niti ne zato, da bi bil ponosen, ker si storil nekaj dobrega. Spusti se, da bi se z njimi preprosto srečal, da bi z njimi vstopil v občestvo, da bi z njimi navezal prijateljstvo» (J. Vanier: Izvir solza. Ljubljana, Družina, 2017, 58).*

Tišina je osnova vsakršnega dialoga in spoštovanja drugega; a ne katerakoli tišina, temveč gosta, poln(opo)menska, takorekoč milostljiva in odrešitvska tišina, neke vrste kontemplativna dejavnost, ki jo Škof imenuje polni molk. Avtorjeva analiza konceptov belgijske filozofinje Luce Irigaray asocira na delo postmodernistične ameriške feministke Avital Ronell, ki opozarja, kako je težko bitnosti (človeka, nečloveške živali, naravno okolje) ohraniti radikalno odprte, gojiti njihovo neskljenost tako, da jih sprejmemo kot nerazložljive, nerazumljive, absolutne drugosti. Drugemu se lahko približamo tako, da ohranimo z njim in do njega neko eksistencialno razdaljo, da ga ne kategoriziramo v polje pomena, resnice in vrednot, temveč ga sprejmemo kot arbitrarni izbruh nečesa, kar ni mogoče neovrgljivo ujeti. Drugi je preprosto tam in hkrati tukaj v svoji neponovljivi bitnosti. Zahtevno in vznemirjujoče, nekako nečloveško in prav zato tako nujno, da pustimo stvari take, kot so, v svoji odprtosti. Formalno gledano gre za obliko vzdržnosti in odrekovanja, reči »ne« takojšnjemu zadovoljevanju tega, čemur Žižek pravi skušnjava smisla. Tako kot v prehrani, tudi v mišljenju – hitra hrana (*junk food*) in hitra misel (*junk thought*). Povzemam iz dokumentarca *Examined life* režiserke Astre Taylor (Zeitgeist films 2008). Škof seveda ne širi kakega banalnega slepouličja etične relativnosti, češ da ima vsak svoj (in vedno) prav, temveč bodri k epistemološkemu delu, k raziskovanju meja lastne (ne)etičnosti. Do kam sega moja etična odgovornost, kdaj moram in do kje lahko etično reagiram, kje gre celo suspendirati svoje etično delovanje. V sodobnem svetu ni več mogoče legitimizirati etičnega dogmatizma, morda je celo čas za priznanje vzdržnosti etičnega presojanja, nekakšen etični *epoché*. Pa vendar poznamo stranpota fragmentacije etičnega. Živimo v dobi Telemahov, Odisejevi sinovi s(m)o. Povojne generacije so Očeta najprej ubile in se nato prelevile v vsemogočno pošast z imenom Narciz. Nove generacije ob obali gledajo na morje in čakajo, kot Telemahi ali Godoji, da se nekaj, nekdo, njihov Oče morda, vrne na dom. Toda z morja se ne vračajo spomeniki, nepremagljive flote, strankarski diktatorji, avtoritarni in karizmatični liderji, ljudje-bogovi, očetje-gospodarji. Vračajo se zlomljeni drobci, krhki in zdelani mornarji, poraženi očetje, reveži, propadli režiserji, prekerni učitelji, migranti, odpuščeni delavci. Slavni Homerjev ep je, prej kot pustolovska odisejada, velika zgodba o vrnitvi šibkega (očeta). S posledicami »zatona očetovstva« se z gledišča filozofske psihoanalize ukvarja italijanski mislec M. Recalcati, med drugim v delu *Il complesso di Telemaco: Genitori e figli dopo il tramonto del padre* (Milano, Feltrinelli, 2013;

v slovenščini – *vexata quaestio* – še nimamo niti enega prevoda njegovih del). Mladina išče in čaka preprostih pričevalcev naše (etične) človeškosti.

Škofovo dolgoletno ukvarjanje z medkulturno filozofijo privre na dan kot *novum* pri vprašanju otrokovega rojstva, ali bolje prihoda otroške singularnosti. Misel na otroka je zanj prvotna gesta vsake filozofije. Otrok kot začetek in kot prihodnost, otrok kot živo, človeško življenje, ki presega biološko preživetje, otrok kot srčika dobrote in ljubezni, kot Buda, ki je v nas in ki nas dela budne, prebujene v naši človeškosti. Po stoletju eksistencial(istič)ne obsedenosti s koncem in utesnjujočih spekulacij o fenomenu biti-k-smrti (filozofi se radi odevajo s statusom črnine), je nastopil čas za obsedenost s fenomenom biti-od-rojstva ali bolje rojstvenosti, kot je čudež novega začetka označila Hannah Arendt (glej: A. Mlinar: *Pojem »rojstvenosti« pri Hannah Arendt in bioetika: refleksija*. Bogoslovni vestnik, 70, 2, 2010, 207–216).

Nazadnje bi opozorili, da se Škofovo prestrezanje genealogije ljubezni umešča v kontekst preizpraševanja miselnega in vrednotnega kazala evropskega človeka, ki ga vedno manj prepoznamo kot svojega, saj ga vedno manj poznamo. Ali znamo prisluhniti tisočletnemu dvogovoru zgodovinskega in simbolnega, svetega in posvetnega v evropskih civilizacijskih vsebinah? Ali znamo razločevati in prepoznavati njihove ločnice in stičnice, ali čutimo njihovo globokomorsko vplivnost? V tem smislu so vsebine judovsko-krščanske tradicije neizčrpen bazen likov, zgodb in matric, ki nas ukoreninjajo v prostor večne in univerzalne simbolne govoriče. O (ne)aktualnosti evropske misli se sprašuje že Alojz Rebula v veličastnem romanu *Zeleno izgnanstvo*, v tem veličastnem spomeniku življenja na *limesu* latinskega in slovanskega sveta, ta majestatična slutnja Nove obale, v kateri smo tudi Sloveni odigrali svojo (čeprav stransko) vlogo. Kot v debati o turških vpadih opozarja kraškega duhovnika Tilna Kontovelskega humanist Enej Silvij Piccolomini, velik diplomat in tržaški škof, nasprotnih Celjskih grofov in kasnejši papež Pij II., tako takrat kot tudi danes, gre »za nekaj, kar presega vrelo olje, ki naj se zliva na neke butice. [...] Gre za sredozemskost naše vizije tako rekoč, za njeno uravnovešenost, za njeno humanost ...« (A. Rebula: *Zeleno izgnanstvo*. Ljubljana, Slovenska matica, 1981, 118). Tudi tu zamujena priložnost, tragični nespোরazum, nedovršene in neizpolnjene humanistične sanje?

Življenjsko delo prof. dr. Lenarta Škofa ponuja razvejano paleto arhetipskih miselnih orodij, ki zahtevnega bralca opremijo za sodoben filozofski premislek o novih dimenzijah sobivanja in stikanja v zarji medkulturne paradigme. Knjiga je pomemben doprinos pri vzpostavitvi ogrodja pedagogike šibkosti, ki lahko s svežimi matričnimi koordinatami prevetri novo zavest naše človeškosti.

**Jernej Šček**